

עוז
והדר

סדר סליחות המבואר מתיבתא

כמנהג פולין

סדר הסליחות מפואר ומבואר
לימי הסליחות
בו יבואו כוונות התפילות והבקשות
כאחד יחד עם התיבות

ביאור לכל התפילות בשפה ברורה,
משולב בתוך תיבות הסליחות,
מבוא כולל לסדר הסליחות,
הקדמות מפורטות לכל סליחה ופיוט,
פסקי דינים מנהגים וטעמים

יוצא לאור בעזה"י על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'
תשע"ט

יוצא לאור על ידי ממלכת התורה "עוז והדר"

בנשיאות מורינו הגאון הצדיק רבי יהושע לייפער שליט"א

אב"ד דק"ק 'באר משה' מאנסי
נשיא וראש המערכת

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורך אחראי
הרב אהרן פישר

עורכים ומבקרים
הרב משה מנחם רנד

הרב צבי כהן
הרב אריה פומרנץ
הרב זעליג רוזנשטרון

הרב יחיאל אורבך
הרב זושא דינקלס
הרב ישראל כהן

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן
ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל
תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה,
וכן אין לתרגם או לאכסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק
שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס,
בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת
שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:

'היכלי תורה'

בארה"ב:

Fax. (718)437-3514

Tel. (718)437-0054

בארץ ישראל:

טלפון (02)9924603

פקס (03)5435884

באירופה:

Tel. 44-20-8806-0176

כל הזכויות שמורות
לממלכת התורה "עוז והדר"

Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

נדפס על נייר חו"ל
שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל

Printed in E. ISRAEL

הארות והערות יתקבלו בברכה
ב.ת.ד. 9359 בית שמש
פקס: 03-5423180

עימוד: הרב שמואל סאמט

הקדמה

לפני סדרי סליחה ואני עונה אותם. והיכן גילה אותם, אמר רבי יוחנן, 'ויעבור ה' על פניו ויקרא'¹, מלמד שירד הקב"ה מערפל שלו כשליח צבור שמתעטף בטליתו ועובר לפני התיבה וגילה לו סדרי סליחה' וכו'.

ואכן תקנו קדמונינו אמירת סדר הסליחות בימי הרחמים והרצון, איש כפי מנהגו וכל עדה וקהילה כפי הנוסח המקובל לה.

במבוא שלפנינו יתבארו מקורותיו ויסודותיו של סדר הסליחות, על מה אדניו הטבעו. וכן על פיוטי הסליחות, תוכנו, סדן, ומחבריהן.

ישראל קדושים מקדימים ומשכימים להרבות בסליחות ותחנונים בחודש הרחמים, חודש אלול, בעשרת ימי התשובה ובעתות רצון נוספים, וכפי שמצינו מקור ושורש לסדר אמירת הסליחות בתנא דבי אליהו זוטא²:

'היה דוד יודע שעתיד בית המקדש להיות חרב וקרבות בטלין בעוונותיהן של ישראל, והיה מצטער על ישראל ואומר, בשעה שהצרות באות על ישראל מי מכפר עליהם, אמר לו הקב"ה, דוד אל תצטער, **שכבר גיליתי סדרי סליחה למשה** ואמרת לי בשעה שהצרות באות על ישראל **יעמדו לפני יחד באגודה אחת ויאמרו**

מנהג הסליחות

ורב כהן צדק כתב מעט יותר³:

מנהג בשתי ישיבות לומר תחנונים בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. משכימין בכל יום לבית הכנסת לפני עמוד השחר ומבקשין רחמים. ומתחיל שליח צבור ואומר תחנונים, וכשמסיים ואומר 'ואנחנו לא נדע' אומר קדיש.

מנהג זה נפוץ היה במקומות רבים, ורבי אהרן הכהן מלוניל⁴ מעיד⁵ ש'ברוב המקומות נהגו להשכים בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים'.

ומנהג זה, כולל אמירת התחנון, נהג כל עשרת ימי תשובה כפשוטו, היינו אף בראש השנה ושבת, כפי שכתבו הגאונים⁶:

שני ימים טובים של ראש השנה ושבת שבין ראש השנה ויום הכיפורים, רגילין בשתי ישיבות להרבות בדברי רחמים ותחנונים מקרית הגבר ועד שחרית, ונופלין על פניהן אחר התחנונים כדרך שעושין בחול.

אמירת הסליחות וזמנן וזמני התעניות

מנהג אמירת הסליחות קדום הוא מאוד, ומצינו עליו עדויות עוד מזמן הגאונים. ובדברי הראשונים נתבארו הרבה חילוקי מנהגים בזה.

כמו כן היו שנהגו בתעניות בימים אלו, ואף בכך מצינו מנהגים שונים. ומנהגי הסליחות ומנהגי התעניות תלויים אלו באלו, וכפי שיתבאר.

א. בעשרת ימי תשובה

בספרי הגאונים מובא שנהגו לומר סליחות בעשרת ימי תשובה, וזהו המקור הראשון הידוע לנו אודות אמירת סליחות בכלל.

כך כתב רב עמרם גאון⁷:

ועשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, בשחרית ומנחה אומר 'אבינו מלכנו', ומשכימין בכל יום לבתי כנסיות קודם עמוד השחר ומבקשין רחמים.

מקורות והערות

א. פרק כג. ב. שמות לד ו. ג. סדר רב עמרם גאון (עמ' בפרובינצא, היא דרום צרפת. 1. ארחות חיים (ריד). 2. תשובת גאון מזרח ומערב (ס' קכב).

א. פרק כג. ב. שמות לד ו. ג. סדר רב עמרם גאון (עמ' 31). ה. שהתגורר קמה). ד. אוצר הגאונים ראש השנה (עמ' 31).

וכעין טעם זה כתב גם המגיד מקו'ניץ זי"ע טו:

ויש לומר גם כן טעם, כי בכ"ה באלול נברא העולם, כי בתשרי נברא אדם הראשון ויצא בדימוס ואמר לו הקב"ה הרי סימן לבניך וכו' כדאיתא במדרשים. והגם שאנו אומרים בראש השנה 'היום הרת עולם' וכתב האר"י ז"ל כי 'הרת' הוא מלשון הריון, ואם כן אפשר דמשמע כי בריאת עולם היתה במחשבה נעלמת כמו העיבור בהריון אמו, מכל מקום האמת כפשוטו כי בתשרי נברא העולם, וכדברי המדרשים הנ"ל, רק שבחינת המלכות היתה בבחינת הריון ומחשבה נעלמת, ולא היתה ניכרת אדנותו ומלכותו עד שיצאו ישראל ממצרים בניסן, והוא ראש השנה למלכים^{טו}, דהיינו רגל שבו, על ידו נתגלה כי ה' לבדו מלך על כל הארץ, אבל הענין באמת כי העולם נברא בתשרי והתחלתו בכ"ה באלול. ולכן תקנו חז"ל לעמוד באשמורת לומר סליחות, כדי לקדש ימי הבריאה עד יום הששי שהוא יום המקודש בריאת אדם ראש השנה, כי כל דבר מתעורר בזמנו.

וראה להלן בדברינו אודות מנהג אשכנז, מה שהבאנו לדון בטעם זה.

ג. מט"ז באלול

באבודרהם^{טז} מבואר מנהג אחר שנהגו בו כל ישראל:

ומפני שיום זה [ראש השנה] הוא יום הדין, נהגו כל ישראל להקדים מחמשה עשר באלול להשכים ולומר תחנונים ולשאול רחמים מה' יתעלה, עד יום הכיפורים שהוא יום חתימת הדין^{טז}.

לא מצאנו עדויות אחרות למנהג זה, וגם לא נתברר טעם הדבר שקבעו את יום אמצע החודש, ושמוא משום שהוא שבועיים לפני ראש השנה, וכדרך שמצינו לדעת רבן שמעון בן גמליאל ששואלין ודורשין לפני הפסח שתי שבתות^{טז}. אלא שאם כן היה צריך להתחיל מט"ז באלול.

ומנהג הסליחות בעשרת ימי תשובה מופיע גם בדברי הרמב"ם^{יז}, שאחר^{יח} שכתב שתקיעת שופר אף שהיא גזירת הכתוב רמז יש בה 'עורו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם', והיינו שהשופר מזהיר לאדם לחפש במעשיו [בימים הבאים לפני יום הכיפורים שהוא יום הדין^{יט}], הוסיף וכתב:

ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יותר מכל ימות השנה. ונהגו כולם לקום בלילה בעשרת ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ודברי כיבושין עד שיאור היום.

ב. מיום כ"ה באלול

בדברי הר"ן^כ מבואר שבברצלונו וגלילותיה נהגו להשכים באשמורת הבוקר בכ"ה באלול, לפי שהוא תחילת בריאת העולם לדעת רבי אליעזר^כ.

והנה מנהג בני אשכנז להתחיל בסליחות ביום ראשון שלפני ראש השנה, ואם אין ארבעה ימים עד ראש השנה מתחילים בשבוע שלפניו, וביאר הגר"א^{כא} שמנהג זה נתייחד על פי דברי הר"ן הללו שעומדים לסליחות חמשה ימים קודם ראש השנה, ולכן קבעו להתחיל מיום ראשון, שאז אם חל ראש השנה ביום חמישי יש כאן חמשה ימים קודם יום שני של ראש השנה.

והוסיף הגר"א, שהנה כתב שם הר"ן שלפי מה שנוקטים כרבי יהושע אין מקום למנהג זה, ועל כן יש שלא עמדו לסליחות כי אם מראש השנה ויש שהקדימו לראש חודש אלול משום שאז החלו הארבעים יום שעלה משה להר. וביאר הגר"א, שבכך חלוקים המנהגים בין ספרד לאשכנז אם לקום לסליחות בשבוע שחל בו ראש השנה או בראש חודש אלול, שהדבר תלוי כיצד נוקטים, אם כרבי אליעזר או כרבי יהושע^{כב}.

מקורות והערות

שיטות אלו ומה נפסק ביניהן. **טו.** עבודת ישראל, נציבים. **טז.** ראש השנה (ב). **יז.** עמ' רס. **יח.** זהו מנהג כל ישראל, ואת המנהג להשכים כל חודש אלול הביא בהמשך בשם 'יש מקומות' בלבד. **יט.** פסחים (א).

ח. הל' תשובה פ"ג ה"ד. **ט.** על פי לחם משנה שם. **י.** כן נראה בכונת הדברים. **יא.** על הר"ף, ראש השנה (ג. ד"ה בראש השנה). **יב.** וכתב שם שבגירונה נהגו כן רק מראש השנה. **יג.** ס' תקס"ח וס' ט. **יד.** עיין שם שביאר

סליחות ליום ראשון

אשרי יושבי ביתך

פתיחת הסליחות במזמור 'תהלה לדוד'

כתב בסדר רב עמרם גאון (סי' קיז, סדר אשמורות): ועשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים וכו', ומשכימין בכל יום לבתי כנסיות קודם עמוד השחר ומבקשין רחמים, וכן מתחילין, אומר שליח ציבור 'אשרי יושבי ביתך' ועונין אחריו עד 'תהלת ה' ידבר פי^א, ועומד שליח ציבור ואומר קדיש וכו'. וכן כתב הטור (סי' תקפא) בשמו 'ומתחיל שליח ציבור אשרי^ב וקדיש' וכו'.^ג

ובטעם פתיחת הסליחות במזמור זה, כתב הלבוש (ארי' סי' תקפא) שלעולם פותחים באשרי לפי שהוא תהלה ושבח גדול להשם יתברך, ועוד שעל ידי כן נוכל לומר קדיש^ד, לפי שאין אומרים קדיש ללא אמירת פסוקים תחילה^ה.

אשרי - מאושרים יותר מכל, אלו שהם **יושבי ביתך** - הנמצאים ושוהים בבית המקדש^ו, עוד [-לעולם^ז] **יהללך** בתוכו **סלה** [-תמיד^ח]: **אשרי^א העם שפכה לו** - מאושר העם שטובה כה רבה יש בידו, **אשרי** [-מאושר הוא] **העם שיהיה** הוא **אלהיו** - מייחד אלוהותו עליהם^ב: **תהלה^ג**

אשרי יושבי ביתך,
עוד יהללך
סלה: אשרי העם
שפכה לו, אשרי העם
שיהיה אלהיו: תהלה

מקורות והערות

ומנחה (שם). 1. וכמו שכתב בדרכי משה (ארי' סי' נד אות ג) בשם ה"ה (סי' א), והובאו דבריו במגן אברהם (ארי' שם סי' ג). 2. תהלים (פר' ה). 3. כדוגמת הכהנים, וכן החכמים הרגילים להתבודד בו (יד'ק). והספורנו פירשו על יושבי בית המדרש. 4. רד"ק. 5. והספורנו פירש, יהי רצון שיהללך להשלים גם אחרים, ולא ינעם מזה שעבוד מלכויות ובסנהדרין (א"א) פרשו את סוף הפסוק, שיזכו להלל את הקב"ה בתחיית המתים או בעולם הבא. ובברכות (ל"ב) דשלו את הפסוק באופן זה: אשרי - מאושרים יותר מכל, אלו שהם יושבי ביתך - המתעבכים בבית הכנסת קודם התפילה שיהיה שעה אחת כדי שיכונו את ליבם למקום. ואחר ששהו עוד יהללך סלה [-תמיד] בתפילתם. ודרשה זו היא הטעם לאמירת פסוק זה כאן, תוספות (רי"ה קודם). ואף שהוא דרך דרש, אפשר שכן יש לפרש בפסוק כאשר הוא בתפילה. 6. תהלים (קמ"ט טו). 7. אשר בידו להשפיע טובה מרובה בגמול המעשה, וידו לא תקצר. 8. תהלים (מזמור קמ"ה).

א. ומשמע שלא נהגו להוסיף כאן את הפסוק 'ואנחנו נברך'. וכן באשרי שלפני קדושה וסדרא כתב רע"ג שאומרים עד 'תהלת ה' ידבר פי'. [וראה בסדר רע"ג שחורית] שטעם הוספת הפסוק 'ואנחנו נברך' בפסוקי זמורה כדי לסמוך הללויה' להללויה'. וטעם זה הרי אינו שייך כאן. 2. וכן הוא בספרי המנהגים (קלויזנר עמ' ה', טריגט עמ' פג). והיינו שהשליח ציבור מתחיל 'אשרי' והציבור ממשיך אחריו כאשר הוא בדברי רב עמרם גאון, ראה ספר המנהגים (טריגט שם). 3. ואין הכוונה לפסוק ראשון לבדו אלא כפי המזמור, שאם לא כן לא יוכל לומר קדיש לאחריו (פרישה סק"ד). 4. ואף אם אין שם עשרה מתפללים ואין אומרים קדיש, ראוי גם כן לפתוח באמירת אשרי, וכמו שכתב גם בספר המנהגים למהר"א קלויזנר (סי' ד). 5. כי הסליחות נתקנו כנגד סדר התפילה כמבואר בלבוש, והרי מקדימים קדיש לפני כל תפילה (ליקוטי מהרי"ח ח"ג, [ומטעם זה יש לומר שהקדימו אשרי לסליחות כדרך שאומרים אותו קודם תפילת שחרית

לְדֹד, אֲרוּמָמָה אֱלוֹהֵי
הַמֶּלֶךְ, וְאַבְרָכָה שְׁמֶךְ
לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם
אַבְרָכָה, וְאַהֲלֵלָהּ
שְׁמֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד: גְּדוֹל
יְהוָה וּמְהִלָּה מְאֹד,
וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֶקֶר: הוֹר
לְדֹד יִשְׁבַּח מַעֲשֵׂיךָ,
וּגְבוּרָתֶיךָ יִגִּידוּ: הִדָּר
כְּבוֹד הַדָּד, וְדַבְּרֵי
נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה:
וְעִזּוֹ נִזְרָאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ,

לְדֹד - מזמור של הילול לה' שחיברו דוד המלך, וכך אמר, אֲרוּמָמָה - אספר את גודלך בבריאה שאתה אֱלוֹהֵי שבראת הכל בכח עליון הגדול מכל הכוחות, ושעם זאת אתה הַמֶּלֶךְ המשגיח על הכל כיאות למלך המשגיח על עמו, וְאַבְרָכָה את שְׁמֶךְ בכך שאודיע את מידת טובך וחסידותך לְעוֹלָם וָעֶד - בתמידות: ויהי רצון אשר בְּכָל יוֹם אַבְרָכָה ואספר את טובך וחסידותך" מעין טובותיך וחסדיך של אותו יום", וכן אַהֲלֵלָהּ שְׁמֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד - לעולם הבא: ואף שאמרת כי אברך ואהלל את ה', גְּדוֹל יְהוָה במציאותו וּמְהִלָּה מְאֹד במעשיו, יותר ממה שמהללים אותו, וְהוּא מפני שגִּדְלָתוֹ אֵין חֶקֶר - אין אפשרות לחקור ולדעת אותה על פי הנמצאים בעולם הזה, כי אין יחס בינו לבינם, ולכן אי אפשר להללו על פי גדלותו: וכיון שאין אפשרות להשיג את כל גדולת ה', על כן דֹּד זה לְדֹד הבא אחריו יִשְׁבַּח - יספר להם את שבחי מַעֲשֵׂיךָ בכללות, וּגְבוּרָתֶיךָ -

את מעשי הגבורה שראו דוד זה יִגִּידוּ לדור הבא, ועל ידי זה ישבחוהו הדורות הבאים לא רק על מה שראו אלא גם על מה שהוגד להם: ואף אני עושה כך, כי את הַדָּר כְּבוֹד הַדָּד - יופי כבוד עוזך [כי ה' מתכבד על ידי התגלות כוחו ועוזו], וְאֵת דַּבְּרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ שעשית עמי ועם אחרים, אֲשִׁיחָה לבני העולם": וְעִזּוֹ - ואת עוצם נִזְרָאוֹתֶיךָ [מעשיך המופלאים ומטילי המורא על הכל] יֹאמְרוּ,

מקורות והערות

הנראות, וְנִפְלְאוֹתֶיךָ היינו הדברים שאינם מובנים. אבן עזרא. וראה במלבי"ם שפירש לשיטתו בפסוק הקודם. י. ראה באלשיך שפירש את ענין הדברים מכאן והלאה, שדוד המלך מעיר על אלו שעליהם אמר 'דוד לדור ישבח מעשיך', ומבאר להם כיצד יש לספר את גדולת ה', כפי שמפרש שם בדברי הפסוקים.

י. ועל ידי כך ארבה בכל יום נכנעים לעבודתך. ספורנו. והיינו שפירש 'אברך' מלשון ברך וכריעה. טו. כפי שאמרו חז"ל (ברכות מ.) על פי הפסוק (ההלים סח כ.) 'ברוך ה' יום יום', בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו. רד"ק. ונעין זה ברמב"ם (ברכות פ"א ה"ו). וראה באבן עזרא באופן אחר. טז. 'הודך' היינו גבורותיו של הקב"ה

וַגְדִּלְתָּךְ אֶסְפְּרָנָה: זָכַר
 רַב טוֹבָךְ יִבְיָעוּ,
 וְצִדְקָתְךָ יִרְנֶנוּ: חֲנוּן
 וְרַחוּם יְהוָה, אֶרֶךְ אַפִּים
 וַגְדֵּל חֶסֶד: טוֹב יְהוָה
 לְכָל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל
 מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל
 מַעֲשֵׂיךָ, וַחֲסִידֶיךָ
 יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ
 יֹאמְרוּ וַיְגַבְּוּרָתְךָ יִדְבָּרוּ:

וַגְדִּלְתָּךְ" - גודל הנהגתך את
 העולם^י, אֶסְפְּרָנָה, היינו שכשם
 שאספר את גדולתך, כן יאמרו
 כולם את חוזק מעשיך: כאשר
 אספר זאת, אזי השומעים זָכַר
 רַב [-זכרון מגודל] טוֹבָךְ יִבְיָעוּ -
 ידברו ויספרו^י, וְצִדְקָתְךָ שעשית
 עמָהם לפנים משורת הדין יִרְנֶנוּ
 - יספרו בשמחה ובקול: ויאמרו:
 חֲנוּן - נותן מתנת חיים, וְרַחוּם
 - מרחם על הבריות לספק להם
 צרכיהם^י ושומרם מנזקים
 ומפגעי העולם, הוא יְהוָה, אֶרֶךְ
 אַפִּים - מאריך אפו לרשעים
 שאינו מענישם מיד, וַגְדֵּל חֶסֶד
 - מגדיל חסדו על בני אדם יותר
 מהמגיע להם: טוֹב יְהוָה לְכָל,
 לכל הברואים, לרעים ולטובים^י,
 וְרַחֲמָיו נשפעים על כָּל מַעֲשָׂיו
 שברא בעולמו, ואף לחיות
 ולבהמות^י: יוֹדוּךָ - בני האדם

יאמרו לך תודה יְהוָה, על ידי כָּל מַעֲשֵׂיךָ שבראת בעולם, היינו שעל ידי התבוננות
 בתיקון יצירתך בהם והכנת מזונותיהם, יכירו גדולתך, ומי הם מבני האדם אלו שידוך על
 כך ויברכוך, וַחֲסִידֶיךָ, הם יְבָרְכוּכָה, לפי שהם שיתבוננו במעשיך ויראו כל גדולתך בהם^י:
 ומהי ברכתם, שאת כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ בהנהגה הטבעית כמלך המשגיח על עמו, יֹאמְרוּ,
 וַיְגַבְּוּרָתְךָ - נפלאותיך שלא כדרך הטבע, יִדְבָּרוּ באריכות, כי סיפור הנהגתו שלא כדרך

מקורות והערות

אלא לאנשים מעט. **כד.** כמסופר בגמרא (בבא מציעא פה).
 שריבנו הקדוש הזהיר את שפחתו לבל לאסוף החולדות
 הקטנות עם דומן [פסולת] הבית, אלא תניחם להיות
 דרים בעיקרי הבית, משום ש'רחמיו על כל מעשיו'
 כתיב. רד"ק. והאבן עזרא על פי דרכו כנ"ל בהערה.
 פירש כן, ש'רחמיו על כל מעשיו', שלא כשאר מלכים
 המרחמים רק על עבדיהם הנאהבים. **כה.** כתב רד"ק
 כי החסידים בכל עת ראותם החידושים המתחדשים
 תמיד ביצורים, והתיקון אשר להם, בחי ובצומח,
 יברכוה. וכן תיקנו רז"ל ברכה לכל דבר כפי ענינו.
 כמו שאמרו (ברכות דה). הוראה כן וכך מברך כן וכך.

יח. הכתיב הוא 'גדולתיך', כי הגדולות הן רבות אצל
 המקבל, והקרי הוא 'גדולתך' כי הכל כאחת אצל האל
 יתברך. רד"ק. **יט.** ראה מלבי"ם דברי הימים א' (כט יא).
כ. והמאירי פירש שהדברים מוסבים על האמור לעיל,
 שאת דברי גדולתך שהועברו מדור לדור, אספרנה.
כא. ראה בספרנו שפירש 'ביעו' לשון נביעה, שכאשר
 אספר את גדולתך [כאמור בפסוק הקודם] אזי
 השומעים יביעו כמעין המתגבר את זכר רב טובך.
כב. מאירי. **כג.** והאבן עזרא [על פי דרכו לבאר את
 המזמור כלפי הקב"ה בהקבלה לשאר מלכים בשר ודם]
 פירש, טוב ה' לכל ושלא כשאר מלכים שאינם טובים

לְהוֹדִיעַ לְבָנֵי הָאָדָם
גְּבוּרָתוֹ, וְכְבוֹד הָרָר
מִלְכוּתוֹ: מִלְכוּתְךָ
מִלְכוּת כָּל עוֹלָמִים,
וּמִמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל יוֹר
וְדָר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל
הַנִּפְלִי, וְזוֹקֵף לְכָל
הַכַּפּוּפִים: עֵינֵי כָל
אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ, וְאַתָּה
נוֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם
בְּעֵתוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ,
וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן:

הטבע הוא דבר שאפשר להאריך בו הרבה: וכשם שהם מברכים ומודים בינם לבין עצמם, כן יוסיפו עוד חסידיך גם להודיע ולפרסם לבני האדם אשר לא ידעו את הדברים הללו שאמרנו, היינו את גבורתו של ה' שלא כדרך הטבע, וכבוד והכבוד שמתכבד ה' בהדר [י-פי] מלכותו, היינו בהנהגה הטבעית שהוא מנהיג את עולמו: ויספרו אשר מלכותך - אשר אתה מולך על ישראל מרצונם כיון שהם חפצים לקבל את מלכותך עליהם, היא מלכות כל עמים [כל העולמות], היינו שהיא בעולם הזה ובעולם הגלגלים ובעולם המלאכים, וממשלתך על אומות העולם שהיא על כורחם, עומדת בכל דור ודור בעולם הזה, ואין לה הפסק כמלכות בשר ודם [אבל אחר כך גם אומות העולם יקבלו את מלכותך עליהם מרצונם]^י: ועוד מגדולת ה' בברואיו, סומך [מסייע] יהוה לכל הנפלים, הם העניים המרודים, וזוקף [ומיישר גב, היינו מחזק] לכל הקפופים -

שגבם נכפף מרוב דלותם וקשייהם, ושלא כשאר מלכים שזה ישפיל וזה ירים, ולא יוכל לסמוך את הכל: עיני כל הנבראים, האנשים ובעלי החיים, אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ [יקוּן] כי תתן להם את מאכלם, ואתה נותן להם לכל אחד מהם אֶת אֲכָלָם המתאים לכל אחד ואחד, בְּעֵתוֹ - בזמן הנצרך לו בדיוק^י: ואתה פוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ לתת בשפע, וּמִשְׁבִּיעַ - נותן ברחבות עד שיבוא שובע לְכָל חַי כפי הרצון שיש לו^י:

מקורות והערות

שיש בה מפלה קשה, שנאמר (עמוס ה ב) 'פלה לא תוסיף קום בתולת ישראל', אמנם חזר וסמכה ברוח הקודש, שאמר 'סומך ה' לכל הנופלים'. ברכות (ד). כח. שיח יצחק, עיי"ש. כט. רד"ק, ורש"י כתב, ומשביע לכל חי רצון, כדי פרנסתו הוא משביע את טובו ואת רצונו ואת ברכתו. ולפי תרגום הלעז 'רצון' הוא 'כדי סיפוק'.

ואמר וחסדיך, כי כל לשון חסד הוא יתרון הדבר, והמתבוננים תמיד במעשי האל יתברך, ויברכוהו תמיד בכל עת התבוננם, הם החסידים. ואמרו רז"ל (ב"ק ז.) האי מאן דבעי למהוי חסידא [הרוצה להיות חסיד] לקיים מילי דברכות [ענייני הברכות]. כו. שיח יצחק. כז. סדר המזמור הוא על פי א"ב בראשי הפסוקים וחסרה האות נ', לפי שראה דוד ברוח הקודש